

Identiteitsontwikkeling op school

‘Identiteit is niet *hebben* maar *zijn*’

Hoe kan het onderwijs bijdragen aan identiteitsontwikkeling? In de jaren 1990 besprak ik met studenten van de ‘Hogere Kaderopleiding Sociale Pedagogiek’ een aantal teksten van de Duitse pedagoog Hermann Giesecke en van de Nederlandse sociaal-pedagoge Willy van Stegeren (destijds reeds emeritus hoogleraar aan de VU). Daarbij ging het onder andere om de vraag naar de zin van het jongerenwerk en om de relatie tussen sociale pedagogiek en levensbeschouwing. Zowel in die pedagogische teksten als in de discussies met de HKP-studenten (voor het merendeel werkzaam in pedagogische beroepen) kwam toen naar voren, dat aan het begrip *identiteit* een centrale betekenis moest worden toegekend. In de veranderde culturele situatie waarin de grenzen tussen generaties vervaagden, sprake was van een toenemende individualisering, voortgaande verdwijning van zekerheden, leegloop van kerken, was het voor jongeren extra moeilijk om een eigen identiteit te ontwikkelen. Vragen als: wie ben ik?, wie wil ik (niet) zijn?, wat kan ik?, konden door jongeren niet meer beantwoord worden vanuit een identificatie met een collectief als de kerk of vakbeweging. Antwoorden op die vragen moesten in die veranderde tijd individueel gevonden worden. In de pedagogische begeleiding van jongeren zou daarom door jongerenwerkers en onderwijsgevendend specifiek hulp moeten worden geboden bij die identiteitsontwikkeling.

Nu, enige jaren later, behoeft de eerder genoemde tijdsdiagnose niet veel te worden bijgesteld en is de hulp bij identiteitsontwikkeling van jongeren nog onverminderd belangrijk. De druk op scholen is in dit verband zelfs toegenomen. Scholen dienen niet meer te volstaan met kennisoverdracht maar expliciet aandacht te besteden aan een opvoedende taak. Met als speerpunt in de afgelopen jaren: de morele educatie. Vooral in het confessionele onderwijs wordt in dit verband de noodzaak van een begeleide identiteitsontwikkeling onderstreept. Te meer daar deze scholen zelf voor een bepaalde ‘identiteit’ staan. Vraag is dan wel wat daar precies onder moet worden verstaan. Al was het alleen maar omdat de term ‘identiteit’ in het gewone spraakgebruik zo vaak wordt misbruikt.

Paspoort

Voor sommigen lijkt identiteit zo iets te zijn als iets wat je *hebt*. Vergelijkbaar met een identiteitskaart of paspoort die je kunt aanschaffen, zou je je eveneens in persoonlijk en godsdienstig opzicht een identiteit kunnen aanmeten van bijvoorbeeld ‘katholiek’, ‘moslem’, ‘gereformeerde’, ‘humanist’, of noem maar op. In christelijk opzicht is echter wel eens naar voren gebracht dat er niets zo ‘erg’ is als het ‘gearriveerde christendom’. Daartoe behoren degenen die lijden aan zelfgenoegzaamheid, die alles zo goed ‘weten’, die als het ware gediplomeerd zijn. Ze kennen geen twijfel meer en zijn niet zelden moraliserend en oordelend naar anderen. Het probleem zit hem vooral in het werkwoord ‘hebben’. Een identiteit is vooral een kwestie van *zijn*, of beter: proberen te zijn. Uitkomen voor een identiteit betekent dan in de praktijk laten zien wat die identiteit inhoudt, in de keuzes die je maakt en in het partij-kiezen wat soms nodig is. Mooie principes zijn niets waard als er geen handelingsconsequenties aan verbonden worden en als er geen voortdurende toetsing plaatsvindt en dat betekent niet zelden een permanente (innerlijke) strijd. Identiteit is dan niet een vaststaand gegeven, maar moet telkens veroverd worden en zorgvuldig onderhouden worden. Ze vindt op deze manier haar ‘wezen’ in veranderingen die altijd weer verantwoord

moeten worden. Op deze wijze enige tijd geleden treffend onder woorden gebracht door S. Dresden in 'De beheersing van het ondoorgrondelijke' - over Primo Levi, 1992.

School als waargemeenschap

Onderwijs in samenhang met identiteitsontwikkeling zal dan ook méér het karakter moeten hebben van een vorm-van-samenleven ('school als waargemeenschap') dan van een instituut voor kennisoverdracht, hoe belangrijk dat laatste ook is. In een sfeer waarin veel bespreekbaar is, waarin de onderwijsgevende – als het om ethische kwesties gaat – leiding geeft als primus inter pares, die het zelf ook nog niet zo goed weet. Terwijl tegelijkertijd iedereen ervan doordrongen moet zijn dat bij 'identiteit' en 'moreel handelen' de persoonlijke verantwoordelijkheid zo uitermate belangrijk is. Leerlingen raken zich er hopelijk van bewust dat het bij moreel handelen altijd gaat om *moreel relatieve keuzes* ten opzichte van een *absolute moraal* (zoals Lea Dasberg het formuleerde).

De identiteit van de school mag best schriftelijk geformuleerd worden, maar zal daarnaast vooral tot uitdrukking moeten komen in het *schoolklimaat*. Hoe ga je met elkaar om? Welk standpunt nemen we in ten aanzien van bepaalde actuele problemen? Om zich te kunnen identificeren (letterlijk betekent het Latijnse zelfstandige naamwoord 'identitas' : het/dezelfde zijn) is het nodig dat er personen of visies zijn om zich mee te kunnen vereenzelvigen.

Sociaal-pedagogisch handelen vanuit christelijk perspectief

Van Stegeren maakte indertijd al een begin om een Bijbels gefundeerd mensbeeld om te zetten in methodische consequenties voor het sociaal-pedagogisch handelen. Zo kan het aanvaarden van het van oorsprong geschapen zijn naar Gods beeld, omgezet worden in: de gelijkwaardigheid van mensen, ongeacht het feit dat mensen ongelijk aan elkaar zijn wat betreft leeftijd, sekse, klasse, godsdienst. En de aandacht van de Mensenzoon voor lijdenden, armen, onderdrukten, kan worden getransformeerd in een prioriteitstelling, waar en wanneer nodig, in de keuze van doelgroepen waarbij voorrang wordt gegeven aan de sociaal achtergestelden, de kwetsbaren in onze samenleving. Het 'plaatsvervangend lijden' kan methodisch gezien niet worden vertaald als de problematiek van de cliënt op eigen schouders nemen. Wél kan het worden omgezet in een medemenselijke bewogenheid voor de cliënt en betrokkenheid bij het hulpverleningsproces.

Voor de identiteitsontwikkeling op school zou zo'n zelfde omzetting (van levensbeschouwing naar handelen) een permanente opgave moeten zijn.

Daan Thoomes.

Literatuur:

Dresden, D., *Het vreemde vermaak dat lezen heet. Een keuze uit de essays*. Amsterdam, Meulenhoff, 2002.

Dunk, H.W. van der, Nationale en individuele identiteit. In: *Mensen, machten, mogelijkheden. Historische beschouwingen*. Amsterdam, Bert Bakker, 2002, pp. 156- 174.

Stegeren, W.F. van , *Sociale pedagogiek en levensbeschouwing. Een waardevolle relatie*. Kampen, Kok, 1991.

Thoomes, D.Th., Godsdienst, cultuur en opvoeding. Naar de school als waarde(n)gemeenschap. In: *Narhex, tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie*, jrg. 2, nr. 3/4, 2002, pp. 88-95, fulltext: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2012-0112-200652/UUindex.html>

Thoomes, D.Th., Onmogelijke opgave, dure plicht. Pedagoog Langeveld schreef wijze woorden over godsdienstige opvoeding. *Centraal Weekblad*, vol 48, nr. 11, 2000, p. 8, fulltext: <http://hdl.handle.net/1874/289886>

Thoomes, D.Th., Morele vorming. In: *In de Waagschaal*, jrg. 31, nr. 11, 17 augustus, pp. 18-20, fulltext: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2013-0102-200454/UUindex.html>

Zie voor levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling het proefschrift van Gerdien Bertram Troost, *Geloven in bijzonder onderwijs. Levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling van adolescenten in het voortgezet onderwijs* (2007). Boekbespreking: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2013-0508-201028/UUindex.html>

Gepubliceerd in: *Centraal Weekblad, kerkelijk opinieblad*, jrg. 54, nr. 42, 20 oktober 2006, p. 12.

(herzien op 1 juni 2014).